

lejno stosunek pochówków na cmentarzyskach płaskich do pochówków kurhanowych, dalej analizuje różne rodzaje grobów na cmentarzyskach płaskich pod względem formy i wyposażenia i takąż analizę przeprowadza dla kurhanów. Właściwej próbie interpretacji poświęcona jest tylko dość krótka końcowa część pracy. Zainteresowanie polskiego czytelnika budzą w tym wypadku nie tylko rezultaty tego opracowania, lecz i metoda, którą ewentualnie można by wykorzystać dla analizy poszczególnych grup kultury łużyckiej.

Przyznać należy, iż analiza materiału sepulkralnego przeprowadzona została przez autora wnikliwie, a załączone ryciny, mapy i zestawienia przejrzysto uzupełniają jego wywody. Autor stara się wykazać, że nieliczne na tym terenie używane skrzynkowe i podkloszowe reprezentują pochówki „... eines sozial gehobenen Personenkreises...” (s. 73), traktując pozostałe groby płaskie jako niezróżnicowaną całość. Analizując kurhany omawia trzy ich rodzaje, a to: o nasypie z kamieni, o nasypie ziemnym z rozbudowanymi konstrukcjami kamiennymi oraz kurhany ziemne ze słabą kamienną obstawą grobów. Analizując ich rozrzut terytorialny autor wykazuje występowanie poszczególnych rodzajów kurhanów w różnych częściach omawianego terytorium, co jest szczególnie dobrze widoczne dla pierwszych dwóch ich odmian. Natomiast ze względu na wyposażenie autor dzieli inwentarz na kilka grup wedle obranych przezeń zabytków przewodnich, tzn. mieczy (grupa najbogatsza — 10 kurhanów z V-VI okresu epoki brązu), noży (17 kurhanów z IV-VI okresu), siekier (2 kurhany z IV i V okresu), grotów (4 kurhany z V-VI okresu), uprząży końskiej (4 kurhany z VI okresu) i naczyń z blachy brązowej (3 kurhany z V-VI okresu epoki brązu). Z kombinacji zasięgu różnych rodzajów kurhanów i rozrzutu najbogatszych grobów autor próbuje wyciągać wnioski co do ilości i zasięgu plemion na badanym terenie i siedzib ich naczelników, co niestety budzi poważne zastrzeżenia. Kończąca interpretacja materiału jest w istocie próbą rzutowania co najmniej dyskusyjnych tez K. H. Otto¹ na badany materiał i podzielenia danych wedle kategorii tzw. ustroju demokracji wojskowej; brak tu zupełnie wykorzystania metod i ustaleń socjologii i demografii.

Autor sam podkreśla hipotetyczny charakter osiągniętych wyników, co zresztą jest oczywiste, gdyż badania pradziejowych struktur społecznych są jeszcze w powijakach i wszelkie wysiłki w tym zakresie nie mogą jeszcze prowadzić do wyników jednoznacznych. Niemniej wydaje się, że obserwacje przeprowadzone na analizowanym przezeń bardzo ciekawym materiale byłyby dużo pełniejsze i wiarygodniejsze, gdyby autor nie ograniczył się *de facto* tylko do jednego rodzaju źródeł z niewielkiego regionu. Autor (poza niewielkim akapitem omawiającym osady) analizuje tylko pochówki, nawet przy omawianiu takich kwestii, dla których stanowią one najwyraźniej tylko część źródeł. Przykładem niech tu będzie całkowite pominięcie analizy skarbów nawet przy dyskusowaniu kwestii spadku ilości brązów na badanym terenie w VI okresie epoki brązu. Również rozważanie sprawy lokalnego wytwarzania niektórych przedmiotów metalowych na zamówienie i według gustu zamożnych odbiorców wymaga rozpatrzenia całości miejscowej metalurgii, a nie kilku form wybranych z bogatych inwentarzy kurhanów. Niemal zupełny brak źródeł antropologicznych znacznie utrudnił pracę autora, co jednak nie znaczy, aby nie można tu było wykorzystać pewnych porównawczych, wyraźnie przemawiających przeciw możliwości tak jednoznacznego określania pozycji społecznej zmarłych na podstawie wyposażenia grobowego. Ten schematyzm widać zresztą najwyraźniej przy analizie wyposażenia grobów, kiedy to autor stwierdza, że przy wyróżnionych przezeń grupach „... handelt sich... um sozial bedingte Abstufungen, wie sie sich im realen gesellschaftlichen Leben herausgebildet hatten...”

¹ Por. np. K. H. Otto, *Deutschland in der Epoche der Urgesellschaft*, Berlin 1960, s. 70 i n. oraz inne prace tegoż, cytowane przez H. Wüstemanna (s. 107).

(s. 90). Autor nie wykazuje jednak, czemu grób wyposażony w nóż ma reprezentować pochówek członka innej warstwy społecznej niż pochówek zawierający grot oszczepu lub siekierkę z tulejką. Trudno też tego rodzaju koncepcje uznać za przekonywające. Oczywiście, że przy interpretowaniu inwentarzy grobowych można stosować różne kryteria, jednak przyjęta tu zasada ostrego ich sobie przeciwstawiania nie rokuje zbyt wiele nadziei na pozytywne rezultaty.

Podobnie nie wyszło na dobre rozważaniom autora ograniczenie terytorialne zakresu pracy. Widać to wyraźnie w przypadku uwag na temat stosunku cmentarzysk płaskich do cmentarzysk kurhanowych, kiedy autor wdaje się w długie rozważania bez wspomnienia, że współwystępowanie obu tych form pochówku jest w omawianym czasie pospolite na dużych obszarach nad Bałtykiem². Podobnie bogate kurhany rejonu Seddin są przezeń rozpatrywane w niemal całkowitym oderwaniu od analizy układów na terenach sąsiednich, gdzie przecież także występują kurhany wyróżniające się bogactwem inwentarza³, choć różniące się od tu omawianych szczegółami konstrukcji i doboru wyposażenia. Innym przykładem tego typu analizy jest rozpatrywanie grobów wyposażonych w pozostałości uprzęży końskiej, nie na tle ogólnoeuropejskiego nurtu pojawienia się tego typu grobów, lecz jedynie w zestawieniu z innymi kurhanami z badanego przez autora regionu. Niewątpliwie zuboża to znacznie jego wnioski.

Omawiany artykuł stanowić więc może dobrą ilustrację stwierdzenia, że rozpatrywanie złożonych i trudnych zagadnień socjalnych nie rokuje szans powodzenia przy zbyt wyrywkowym traktowaniu tematu. Dopiero wykorzystanie wszystkich źródeł dostępnych z danego regionu i rozpatrzenie ich na szerokim tle porównawczym przy zastosowaniu metod odpowiednich nauk społecznych, stwarza szansę poprawności wyników. Omawiany artykuł stanowi niewątpliwie dobre i rzetelne *compendium* wiedzy o obrządku pogrzebowym tego regionu, ale niestety nie wnosi wiele do poznania jego układów społecznych.

Jan Dąbrowski

1. W. Dąbrowski, *Wschodni Pomorze w kulturze przedhistorycznej*, Warszawa 1975, s. 100-101. W tym samym wydaniu s. 101-102. Wskazano tam na podobieństwo do kurhanów z Bani — H. J. Eggers, *Das Fürstengrab von Bahn, Kr. Greifenhagen, und die germanischen Landnahme in Pommern*, „Baltische Studien” N.F., t. 4: 1936, *passim*.

2. W 1976 roku okazało się, że przez nieostrożność w przedmowa do niniejszego tomu nie zostały wymienione w 1. i 2. wydaniu s. 100-101. Wskazano tam na podobieństwo do kurhanów z Bani — H. J. Eggers, *Das Fürstengrab von Bahn, Kr. Greifenhagen, und die germanischen Landnahme in Pommern*, „Baltische Studien” N.F., t. 4: 1936, *passim*. Wskazano tam na podobieństwo do kurhanów z Bani — H. J. Eggers, *Das Fürstengrab von Bahn, Kr. Greifenhagen, und die germanischen Landnahme in Pommern*, „Baltische Studien” N.F., t. 4: 1936, *passim*.

3. Wskazano tam na podobieństwo do kurhanów z Bani — H. J. Eggers, *Das Fürstengrab von Bahn, Kr. Greifenhagen, und die germanischen Landnahme in Pommern*, „Baltische Studien” N.F., t. 4: 1936, *passim*.

² Por. np. T. Malinowski, *Obrządek pogrzebowy ludności kultury łużyckiej w Polsce*, „Przegląd Archeologiczny”, t. 14: 1962, s. 9 i n.

³ Dla terenów Pomorza przytoczyć można np. kurhan z Bani — H. J. Eggers, *Das Fürstengrab von Bahn, Kr. Greifenhagen, und die germanischen Landnahme in Pommern*, „Baltische Studien” N.F., t. 4: 1936, *passim*.